

КАРЛ МАРКС ТЕЗИСИ ЗА ФОЙЕРБАХ

5.

Главният недостатък на целия досегашен материализъм — включително и на Фойербаховия — се заключава в това, че той схваща предмета, действителността, сетивността само като *обект* или *съзерцание*, а не като човешка сетивна дейност, като *практика*, не субективно. Затова стана тъй, че *дейната* страна, в противоположност на материализма, бе развита от идеализма — но само абстрактно, тъй като идеализмът, естествено, не познава действителна, сетивна дейност като такава. Фойербах иска да има работа със сетивни обекти, действително различаващи се от мисловните обекти, но не схваща самата човешка дейност като предметна дейност. Затова в „Същност на християнството“ той разглежда само теоретичната дейност като истински човешка, а практиката се схваща и фиксира само в мръсно-търгашеската форма на нейното проявление. Затова той не разбира значението на „революционната“, на „практическо-критическата“ дейност.

...

8.

Общественият живот по своята същност е практически. Всички мистерии, които водят теорията към мистицизъм, намират своето рационално разрешение в човешката практика и в разбирането на тази практика.

...

11.

Философите само по различни начини са *обяснявали* света, но задачата се състои в това, той да бъде *изменен*.

КАРЛ МАРКС КРИТИКА НА ГОТСКАТА ПРОГРАМА (1873)

Но тези недостатъци са неизбежни в първата фаза на комунистическото общество, в оня му вид, в който то е произлязло от капиталистическото общество след продължителни родилни мъки. Правото никога не може да стои по-високо от икономическия строй и от обусловеното от него културно развитие на обществото.

При една по-висша фаза на комунистическото общество, когато изчезне заробващото подчиняване на човека под властта на разделението на труда, а с това изчезне и противоположността между умствения и физическия; труд; когато трудът престане да бъде само средство за живот, а сам стане първа жизнена необходимост; когато заедно с всестранното развитие на индивидите нараснат и производителните сили и всички източници на обществено богатство потекат като пълноводен поток — едва тогава тесният хоризонт на буржоазното право ще може да бъде преодолян напълно и обществото ще напише върху своето знаме: „Всеки според способностите си, на всеки според нуждите.“

...

Но тогава се пита: какво преустройство ще претърпи същността на държавата в комунистическото общество? С други думи, какви обществени функции ще останат и тогава — аналогични на сегашните държавни функции? На този въпрос може да се отговори само научно; иначе, ако ще и хиляди пъти да съчетаваме думата „народ“ с думата „държава“, това няма да ни приближи и на милиметър до неговото разрешение.

Между капиталистическото и комунистическото общество лежи период на революционно превръщане на първото във второто. На този период съответствува и политически преходен период и държавата на този период не може да бъде нищо друго освен *революционна диктатура на пролетариата*.

КАРЛ МАРКС НЕМСКА ИДЕОЛОГИЯ (1847)

... Разделението на труда става действително разделение едва от момента, когато се появява разделението на материалния и духовния труд. От този момент съзнанието *може* действително да си въобрази, че е нещо различно от осъзнаването на съществуващата практика, че може *действително* да си представя нещо, без да си представя нещо действително — от този момент съзнанието е в състояние да се еманципира от света и да мине към образуване на „чистата“ теория, теология, философия, морал и т. н. Но ако дори тази теория, теология, философия, морал и т. н. влизат в противоречие със съществуващите отношения, това може да става само благодарение на обстоятелството, че съществуващите обществени отношения са влезли в противоречие със съществуващата производителна сила. Впрочем в пределите на отношенията на определена нация това може да стане също благодарение на обстоятелството, че противоречието се проявява не в дадени национални рамки, а между дадено национално съзнание и практиката на други нации, т. е. между националното и общото съзнание на една или друга нация (както става понастоящем в Германия).

...

... Впрочем разделението на труда и частната собственост са тъждествени изрази: в единия случай по отношение на дейността се казва същото, което в другия по отношение на продукта на дейността.

По-нататък заедно с разделението на труда е дадено и противоречието между интереса на отделния индивид или на отделното семейство и общия интерес на всички индивиди, които се намират в общуване един с друг; при това този общ интерес съществува не само в представата като „всеобщо“, но преди всичко в действителността като взаимна зависимост на индивидите, между които е разделен трудът. И най-после разделението на труда ни дава и първия пример за това, че докато хората се намират в стихийно възникналото общество, докато следователно съществува противоположността между частния и общия интерес, докато следователно разделението на дейността се извършва не доброволно, а стихийно — собствената дейност на човека става чужда, противостояща на него сила, която го подчинява, вместо той да господства над нея. Работата е там, че щом се появява разделението на труда, всеки придобива свой определен, изключителен кръг на дейност, който му се натрапва и от който той не може да излезе: той е ловец, рибар или овчар, или критически критик и трябва да си остава такъв, ако не иска да се лиши от средства за живот — докато в комунистическото общество, където никои не е ограничен от изключителен кръг на дейност, всеки може да се усъвършенствува в който и да било отрасъл, а обществото регулира цялото производство и именно поради това ми създава възможност да правя днес едно, а утре — друго, сутрин да ходя на лов, следобед да ловя риба, вечер да се занимавам със скотовъдство, след вечеря да се отдавам на критика — както ми се иска, без да ме прави по силата на това ловец, рибар, овчар или критик.

...

Гражданското общество обхваща цялото материално общуване на индивидите в рамките на определено стъпало на развитие на производителните сили. То обхваща целия търговски и промишлен живот на дадено стъпало и дотолкова излиза извън пределите на държавата и нацията, макар, от друга страна, то отново да трябва да действа навън като националност и да се изгражда вътре като държава. Изразът „гражданско общество“ възникна в XVIII век, когато отношенията на собственост вече се бяха освободили от античната и средновековна общност [Gesellschaft]. Буржоазното общество [bürgerliche Gesellschaft] като такова се развива едва с буржоазията; обаче със същото име винаги е била означавана развиващата се непосредствено от производството и общуването обществена организация, която във всички времена образува *базата* на държавата и на всяка друга идеалистическа надстройка.